 Серія “Золота пектораль”

ВАЛЕРІЙ ВОЙТОВИЧ

МІФИ ТА ЛЕГЕНДИ ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 82.3(4Укр.)

В 65

Серія “Золота пектораль”
заснована 2005 року

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист 14/18.2–158 від 04.02.2004)*

Войтович В.

В 65 Міфи та легенди давньої України. —
Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. — 392 с.: іл.
ISBN 966-692-555-9

«Міфи та легенди давньої України» — захоплююча літературно-художня розповідь про дивовижний світ наших далеких пращурів, їхню високу духовність і єдність із Природою, рідною Землею. Пером і пензлем автор малює яскраві міфічні образи, які, незважаючи на усілякі перешкоди, пережили віки і дожили до наших днів. Це — Сварог, Перун, Дажбог, Лада, Купало, Коляда, Берегиня та інші, а ще — величезна кількість демонологічних персонажів.

Пропонована книга — то набуток багаторічної праці, який пропонується усім, хто цікавиться українським народознавством, з вірою і надією, що його належно поцінують як широкий загал читачів, так і мистецтвознавці.

ББК 82.3(4Укр.)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу авторів та видавництва.*

ISBN 966-692-587-7 (серія)

ISBN 966-692-555-9

© Валерій Войтович, текст, ілюстрації, 1997
© Степан Пінчук, передмова, 1997
© Григорій Дем’янчук, післямова, 1997
© Навчальна книга – Богдан,
макет, художнє оформлення, 2005

КОРПУС УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ

Саме під таким кутом зору можна розглядати цю книгу, яку разом з її автором Валерієм Войтовичем ми пропонуємо увазі читача. Дехто, простудіювавши Куна, а то й начитавшись Гомера, Есхіла, Софокла та Еврипіда, вважав, що міфологія — це, мовляв, набуток грецької культури, а в нас її нема. Але насправді вона в нас була і збереглася майже донині, але в дещо іншій, ніж у Греції, формі. Там — скульптура, великі епічні та драматичні твори, а в нас — сила-силенна живих побутуючих обрядів, народних уявлень та пам'яток усної народної творчості як поетичної, так і календарно-розповідної.

Потрібно було близько десяти років важкої подвижницької праці автора книжки, аби зібрати ці неоціненні скарби якщо не в єдину міфологічну систему, то, принаймні, в сукупність цілком закінчених літературних портретів величезної кількості українських міфологічних персонажів, які, по суті, охоплюють майже увесь фактичний простір цієї важливої галузі нашого національного мислення та духовної, зокрема релігійної, культури.

Проте Валерій Войтович не стільки історик, релігієзнавець та філософ, скільки художник-живописець. Для нього було важливо знайти візуальний образ облюбованих ним постатей. Саме цьому й сприяла його суто літературна праця, яка у контексті завдання автора займає все ж не головне, а другорядне місце. Головне для нього — живописний образ, якого, до певної міри, можна вважати заміником скульптури. До книги включено 74 графічних зображення, витриманих у певному архаїчному і водночас романтичному стилі. Це — великий набуток автора та одне з найприкметніших достоїнств книги, яку, сподіваємось, належно поцінують читачі та мистецтвознавці.

Я ж, не вважаючи себе спеціалістом у мистецтвознавстві, трохи докладніше зупинюся на суто літературній частині видання. Попри свою пізнавальну цінність, можна сказати, енциклопедичну охопність міфологічного матеріалу, книга має і свої власне літературні достоїнства. Автор подає не тільки широкий фактичний матеріал, а й допомагає читачеві ближче підійти до нього своїм емоційним, стилізованим під специфіку предмета викладом. Його стилістика м'яка, лагідна, в міру поетична, як людяно лагідна та наставлена і більшість відтворених ним міфологічних сутностей.

Книга підштовхує до висновку про те, що міфологія українців не тільки одна з найдавніших в Європі і, можливо, й у світі, а й найдівіша та найактуальніша понині. Вона пронизує усе національне буття; супроводжує всі фази людського існування від народження до смерті та загадкового для всіх сущих потойбіччя; відбиває не тільки стан людської душі, але й усю гаму її взаємин з природою, які в українців чи не найбагатші та найактивніші. По суті майже на всі християнські свята наклалися наші стародавні звичаї та обряди ще дохристиянського періоду, зайнявши у сценографії домінуюче місце. Прикладом цього може послужити водіння Кози, яка в наших дохристиянських предків була жертвовною твариною і продовжила такі свої функції у святкуванні християнського Різдва та Нового року, тільки вже з новим емоційно-комедіографічним навантаженням. Коза ніби помирає, але й воскресає на сміх та розвагу людям.

Інтерпретація зібраного та поданого автором фактажу подекуди натикається на певні труднощі його розуміння і класифікації. Зокрема, це стосується уособлення деяких явищ природи. Воно може відбуватися як на рівні міфу, так і на рівні звичайної словесної персоніфікації. Коли йдеться про міф, то він завжди представляє божка чи бога, який є заміником або виразником того чи іншого явища природи, набуваючи цілком індивідуальних

по відношенню до нього рис та форм життєдіння. Скажімо, Дажбог, який є богом Сонця, не просто виконує роль сонця, а й має певний обсяг своєї індивідуальної діяльності. Отже, він — міфологічна постать, як, скажімо, Аполлон чи Юпітер.

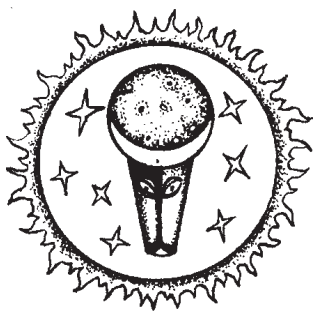
Разом з тим у багатьох випадках йдеться саме про конкретне природне явище, але таке, що персоніфікувалося уявою наших предків саме на художньому рівні. Будучи, по суті, неживим предметом, воно в цій іпостасі ніби набирає ознак особи, тобто ми маємо тут справу з літературно-словесною персоніфікацією. У цьому випадку слово, яке позначає таку персоніфікацію, а не до певної міри відсторонену від основного поняття постать, пишеться з малої, а не з великої букви. Іноді межа між цими поняттями досить умовна і розмита.

На кого ж може бути розрахована ця книга? Передусім — на широкі верстви шанувальників української історії та культури і поціновувачів рідного народного мистецтва. Вона є досить солідним набутком з українського народознавства, тому може бути рекомендована як учням і студентам спеціальних навчальних закладів культури, так і тим, хто вивчає народознавство самотужки.

Якби слідом за масовим читачем зміст книжки опанували ще й наші письменники, то невдовзі з'явилася б поезія, яка б нічим не поступалася “Метаморфозам” Овідія та віршованим творам поетів французької Плеяди. Ремінісценції та фрагменти з міфів помітно збагатили б нашу поезію.

Книжка пригодиться також у створенні релігійної обрядовості на новій культовій основі. Настане час, коли виникне потреба творити музейні куточки стародавньої України під відкритим небом. Давнім міфологічним персонажам, зокрема й гумористичним, а їх особливо багато, там завжди знайдеться місце. Хай не на принциповій, а на умовній основі, ця, тепер релігійно нейтральна міфологія, може зближувати між собою українців різних конфесій, бо йдеться в ній не про якісь вузькоканонічні речі, а про цінності загальнонаціональні.

*Степан ПІНЧУК,
доктор філологічних наук, професор,
член Спілки письменників України.*

ОРІАНА

Отець Ор мав двох дочок, та таких вродливих, наче богині з якогось іншого світу. За прадідівським звичаєм, вийшов він одного разу у широкий степ, глянув довкола, але не знайшов там мужів, гідних величі і слави майбутньої Оріани. Багато років стояв отець Ор з піднятими до неба руками і молив Бога:

— Дажбоже наш, ти — досконалий розум світу. Ти об'єднав дух з тілом. Ти дав можливість бачити щастя тілесне в щасті духовнім. Шляхи твої, даровані людині, воістину великі і святі. Заопікуйся, Дажбоже наш, щоби діти мої народили щастя своє і надію свою, щоб вічнів рід синів і доньок твоїх, в ім'я світлого дня, твого безсмертя. Слава тобі, всюдисущий і милосердний господи Дажбоже, і нині, і завжди слава!

І така була велика святість отця, що його молитву було почуто. Таїною любові і краси, безмежності і вічності зійшов Дажбог на землю і своїм чарівним золотосяйним святим духом запліднив дочок отця Оря. Сам Велес, бог достатку, погодився тоді прийняти пологи. Зраділи діви-рожаниці:

— Бог зійшов межі нас. І будуть після нас діти та внуки Дажбожі вічно, на благо і на славу могутнього Роду, в ім'я святого духа предків.

Так народилися Дажбожі діти Оріани, майбутньої Русі — квітучої колиски Матері-Землі, осяяної життєдайним промінням лагідного сонця.

Яке милосердне небо, які чисті, неначе вмиті ранішньою росою, простори були тоді, коли син неба і землі, посланець сонячної країни, божественний Рама зі своїми людьми заради спасіння світу від мороку і зла зійшов на гористий, вкритий лісами берег великої річки, яку нині називають Дніпром. Бачили люди, як весь світ усміхнувся Рамі, коли над далеким виднокраєм піднімався у небо в усій своїй немеркнучій красі золотоликий Дажбог. І почув Рама голос із неба:

— Царю людської величі і слави! Іди, учи, твори!

Воістину велика та людина, яка Божим даром своїм духовно оплодотворює та програмує майбутню долю свого народу. Засновник давньоарійської віри Рама прийшов на схили Дніпра 5508 року до н.е. З тих далеких часів державу, яку заснував тут Рама, почали називати Оріана, або Оратанія.

Оріана означає “країна орачів”. Символом її були Золотий Плуг і Ярмо, які згодом стали символом скіфів-сколотів. Легендарний Рама залишив після себе вічний вогонь своєї душі, який і досі палахкотить у гарячих серцях

ДІВИЧ-ДІВАННА. РОЖАНИЦІ

Чумацьким Шляхом, з далекого зоряного неба, у широко відчинені Небесні ворота плинуть до першобогинь рожаниць пречистої діви Діванни душі померлих дідів-прадідів, щоб ці добрі душі-

Лада, які вона посилає у святе лоно матерів, відроджувалися у тілах новонароджених. Ясні зорі — то іскри небесного вогню, які Бог-Творець запалює при народженні немовлят. І донині кажуть “народився під щасливою зіркою” про тих, кому щастя усміхається у житті, та задумують бажання, коли зірка падає з неба. Повернувшись знову у світ до життя через лоно матері уже в “новому тілі” новонародженого, наші прародителі опікують свій рід і майбутнє родини. Звідси бере початок звичай називати онуків іменами предків.

Урочисте торжество пречистої діви, молодшої сестри Березині, припадає на день, коли вшановують велику матір землі та жіночої долі богиню Мокошу. Сам могутній Род приходить тоді на це велике свято, щоб Рікою життя захистити кожну жінку, на роду якої написано — бути матір'ю, сповідувати материнство, продовжуючи свій рід і родовід, щоб кожна дитина свято зачалася, народилася, росла та зростала у цьому широкому та предивному світі. Як у лоні землі мати Мокоша кожен рік дощем-сім'ям запліднює колоссям жито, так і рожаниці приходять з божественним сонцем до майбутніх матерів зі святим даром Божим, першого голосом життя — дитиною. Бабусі-сповитухи, яким доля доручає прийняти очікувану дитинку, знають, як задобрити рожаниць, щоб ті допомогли легко народити.

У чарівну ніч з 8 на 9 вересня, в пору Бабиного літа, майбутні молоді матері, прикрашені вінками та гірляндами з квітів, із запаленими смолоскипами, з піснями підіймаються на Дівич-гору, щоб вшанувати свою діву та попроситися з дівочим віночком, символом безтурботного життя. Мине ще трохи часу — і рожаниці сповістять їм їхню долю.

Там, на Дівич-горі, посеред Всесвіту-Храму, майбутня мати знову наче народжується, бо стає нарівні з величавою і мудрою богоматір'ю. З незапам'ятних часів єдиним житлом богині Діванни вважається Священний гай на горі, яку на честь діви зовуть Дівич-горою. Жінки приносили туди з собою невеличку бронзову статуетку (на честь рожаниць) голої жінки зі складеними на животі руками. У священних гаях заборонялося рубати дерева,

ЗМІСТ

КОРПУС УКРАЇНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ. Степан Пінчук	3
ОРИАНА	5
ВСЕБОГ	10
СОКІЛ-РОД	15
РОД	18
ДЕРЕВО ЖИТТЯ	26
ЛАДА	30
ЛАДО	34
БІЛОБОГ	37
ЧОРНОБОГ	40
СВАРОГ	43
ПЕРУН	46
ДАЖБОГ	52
СВІТОВИД	58
СВАРОЖИЧ	61
ТРОЯН	64
СТРИБОГ	67
АРЕЙ	71
СЛАВА	74
СИМАРГЛ	78
КОЛЯДА. СВЯТИЙ ВЕЧІР	81
ДІДУХ	86
ОГО-ГО, КОЗА... ..	92
ДАНА	98
ОРДАН	105
ЯРИЛО	109
ВЕЛЕС	113
ХОРС	116
ЯСЕН-МІСЯЦЬ. ЩЕДРИЙ ВЕЧІР	119
МИХА	124
КАЛЕТА	128
ШУМ-ШУМЛЯЧИЙ	132
КОЛОДІЙ	139
ПОЛЕЛЬ	143
ЛЕЛЯ	148
ВІНОЧОК	154
НЕБЕСНІ ВОРОТА	162
ВЕЛИКДЕНЬ	166
ПИСАНКА	172
УРАЙ-РАЙ	179

ЗІЛЬНИК ЗОЛОТА	184
КУПАЛО	188
МАРЕНА	194
СПАС	199
ДІВИЧ-ДІВАННА. РОЖАНИЦІ	203
МОКОША	209
БЕРЕГІНЯ	214
ЧУР І ПЕК	218
ТРОЯНЦІ	221
АМАЗОНКИ	224
КУЛЬТ ПРЕДКІВ	229
ВОЛХВИ	236
СМЕРТЬ	240
ЗОРЯНЕ НЕБО	244
ЗАРАТУСТРА	248
БУДДА	252
ДОРОГИ	257
ПТАХИ	261
БОЖА МУХА	268
РУСАЛКИ	272
МАВКИ	276
ЛІСОВИК	278
ВОДЯНИК	281
ДОМОВИК	285
САТАНА	289
ВІЙ	293
ПЕРЕВЕРТНІ	296
ВІДЬМА	299
ЛИСА ГОРА	303
КОЩІЙ БЕЗСМЕРТНИЙ	307
ЗМІЙ ГОРИНИЧ	310
БАБА ЯГА	315
МАНДРІВКА В ОРІАНУ. Автор	319
СКАРБИ МІФОЛОГІЇ, ПІДНЯТІ З ГЛИБИН ТИСЯЧОЛІТЬ. Григорій Дем'янчук	321
ДОДАТОК. УКРАЇНСЬКИЙ ГОРОСКОП	323
КОЛО СВАРОЖЕ	372
МІФОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	375
ПРИМІТКИ	385
ЛІТЕРАТУРА	386

Літературно-художнє видання
Серія “Золота пектораль”

ВОЙТОВИЧ Валерій Миколайович

МІФИ ТА ЛЕГЕНДИ ДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

Головний редактор *Б.Є. Будний*
Редактор *О.О. Мазур*
Художник *В.М. Войтович*
Дизайн обкладинки *Р.Р. Крамар*
Комп’ютерна верстка *Н.О. Ягній*

Підписано до друку 30.03.2005. Формат 70х100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 31,60+1,29 (вкл.). Умовн. фарбо-відб. 31,60+5,16 (вкл.).

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07, 52-05-48, 52-19-66
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com